

מי לא נושא באחריות פלילית על מעשיו?

כאשר אדם מבצע מעשה המוגדר בחוקי ישראל כעבירה פלילית צפויים לו הליכי חקירה, אישום וענישה. יחד עם זאת, ישנם אנשים מסוימים שאינם נושאים באחריות פלילית, וכן מצבים ספציפיים המגנים על האדם מפני נשיאה באחריות. מדובר בנקודה חשובה ביותר, שכן אם האחריות הפלילית אינה מתקיימת לא ניתן להרשיע את אותו האדם בעבירה. עו"ד אסף דוק מסביר על מקרים אלו בשורות הבאות.

התנאים להתקיימותה של אחריות פלילית

ככל שמדובר באנשים פרטיים, אחריות פלילית מתקיימת כאשר ישנו יסוד עובדתי, כלומר עצם מעשה, מחדל או רשלנות. בנוסף, נדרשת כוונה או מחשבה פלילית שהינה מודעות לטיבו של המעשה, לנסיבותיו ולתוצאותיו, לרבות כוונה לגרום לאותן תוצאות, וכן פיזיות, אדישות וקלות דעת. בנוסף, גם בהיעדר מחשבה פלילית מתקיים יסוד נפשי הנקרא רשלנות, אך זו אינה מספיקה כדי להרשיע בעבירות מסוג פשע שעונשן גבוה מ-3 שנות מאסר. אם כן, אחריות פלילית מעוגנת ביסוד עובדתי של מעשה, מחדל או רשלנות, וביסוד נפשי של מחשבה פלילית למעט במקרי רשלנות.

מיהם האנשים שאינם נושאים באחריות פלילית למעשיהם, ובאילו מצבים

כאמור, המחוקק ראה לנכון להגדיר מספר מצבים שבהם אדם לא יישא באחריות פלילית גם אם התקיימו היסודות האמורים לעיל:

קטינים - על פי חוק, אדם שגילו נמוך מ-12 שנים אינו נושא באחריות פלילית למעשיו, ומכאן שאינו יכול לעמוד לדין פלילי.

היעדר שליטה - מדובר במצבים שבהם אדם לא יכול היה לבחור בין עשיית המעשה ובין הימנעות ממנו, וזאת מפני שלא שלט על תנועותיו הגופניות. לדוגמה, אם היה שרוי בהיפנוזה, תחת כפייה גופנית שלא ניתן להתגבר עליה, בזמן שהיה ישן, במצב של אוטומטיזם או מתוך עוינות או תגובה רפלקטורית.

אי שפיות - האחריות הפלילית אינה מוחלת על מי שבשעת המעשה, עקב מחלה נפשית או ליקוי שכלי, לא יכול היה להבין את פשר מעשהו, או את הפסול בו, או להימנע מעשיית המעשה (קראו עוד על הגנת אי השפיות).

שכרות - אם אדם נמצא במצב של שכרות שלא הוא גרם לה (לדוגמה, השקו אותו בכוח במשקה אלכוהולי או רימו אותו לגבי מזון המכיל סם), והוא עשה עקב כך מעשה הנחשב לפלילי מבחינה עובדתית, לא תחול עליו אחריות פלילית. יחד עם זאת, אם האדם עצמו גרם למצב השכרות הוא נושא באחריות פלילית במרבית המקרים.

הגנה עצמית - מדובר במצב בו אדם ביצע מעשה שנדרש באופן מיידי כדי להדוף תקיפה הכרוכה בסכנה מוחשית לחיים, חירות, רכוש או גוף שלו או של אחרים. יחד עם זאת, יש להדגיש כי טענת הגנה עצמית איננה חלה כאשר האדם הוא שהביא בהתנהגותו הפסולה לתקיפה, ומתוך צפייה מראש שהדברים יתפתחו באותו הכיוון.

הגנה על בית מגורים, בית עסק ומשק חקלאי - האחריות הפלילית לא חלה על מי שביצע מעשה הדרוש באופן מיידי כדי להדוף את מי שפרץ או נכנס לבית מגורים, משק חקלאי או בית עסק שלו או של אחרים. זאת, כאשר כוונת הנכנס הייתה לבצע עבירה, להתפרץ או להיכנס. יחד עם זאת, ההגנה לא תחול אם מעשה ההדיפה היה בלתי סביר בנסיבות העניין, או אם ההודף הוא

08/07/2020

077-5006206

052-6885006

מי לא נושא באחריות פלילית על מעשיו?

שהביא בהתנהגות פסולה לכניסה או להתפרצות, תוך צפייה מראש של התפתחות הדברים. יש לציין כי הכוונה בשטח חקלאי היא לשטח מגודר, כולל שטחי מרעה ושטחים המשמשים לאחסון כלי רכב וציוד בתוך משקים חקלאיים.

משרה שיפוטית - על נושא משרה משפטית לא חלה אחריות פלילית למעשים שנעשו במילוי תפקיד שיפוטי, גם אם הייתה בהם משום חריגה מתחום הסמכות.

זוטי דברים - אחריות פלילית אינה חלה אם מדובר במעשה קל ערך לפי טיבו, נסיבותיו, תוצאותיו והאינטרס הציבורי (קראו עוד על טענת זוטי דברים).

טעות במצב דברים - מדובר במקרים בהם אדם מדמה דברים שאינם קיימים ובגין אותה טעות מבצע את המעשה (קראו עוד על הגנת טעות במצב דברים).

הגנות נוספות מפני אחריות פלילית

גם אם חלים התנאים להתקיימותה של אחריות פלילית, ולא התקיים אחד מהסייגים האמורים לעיל, עדיין ישנן הגנות מסוימות שתלויות במצב. לדוגמא, אם אדם עשה מעשה הדרוש באופן מיידי להצלת חיים, חירות, רכוש או גוף שלו או של אחרים, והייתה סכנה מוחשית לפגיעה חמורה, ולא הייתה כל דרך אחרת אלא לעשות את אותו המעשה. מצב עניינים זה נקרא הגנת צורך. לעומת זאת, הגנת כורח היא מצב בו אדם עושה מעשה שנצטווה לעשותו תוך שנשקפו איום וסכנה מוחשית לפגיעה, ושאנוס היה לעשותו עקב כך. כמו כן, ישנה הגנת הצידוק שקובעת שלא תחול אחריות פלילית במספר מצבים, כמו על אדם שמוסמך היה לעשות את אותו מעשה על פי דין, או שעשה אותו תוך פעולה או טיפול רפואי, או שעשהו לפי צו של רשות מוסמכת שחובה לציית לה.